

Natte natuur voor droge voeten

Staatsbosbeheer maakt meer ruimte voor mens en natuur

Om mee te kunnen bewegen met de gevolgen van klimaatverandering is een robuust water- en natuursysteem nodig waarin leefgebieden van voldoende omvang aanwezig zijn en met elkaar zijn verbonden. In natuurlijke klimaatbuffers worden deze opgaven voor mens en natuur gecombineerd; natte natuur voor droge voeten. Klimaatbuffers zijn gebieden waar natuurlijke processen de ruimte krijgen. Drie klimaatbufferprojecten in Zuid-Nederland illustreren de manier waarop Staatsbosbeheer hier invulling aan geeft.

— Marcel Vermeulen en Jan Janse (Staatsbosbeheer)

> TERREINEN DIE ZICH VANUIT de ontstaanswijze of geomorfologie lenen voor klimaatadaptatie oftewel het tijdelijk of permanent vasthouden of ruimte geven aan water, komen in aanmerking voor het predikaat natuurlijke klimaatbuffer. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat het koppelen van recreatie, cultuurhistorie en natuur, de kwaliteit van het totale leefklimaat meer dan ten goede komt en de veiligheid sterk kan vergroten. Naast het garanderen van meer veiligheid voor hoog water en of het tegengaan van verdroging is een belangrijk doel dat de natuurlijke context wordt versterkt door deze robuuster te maken.

Klimaatbuffer Ooijen-Wanssum,

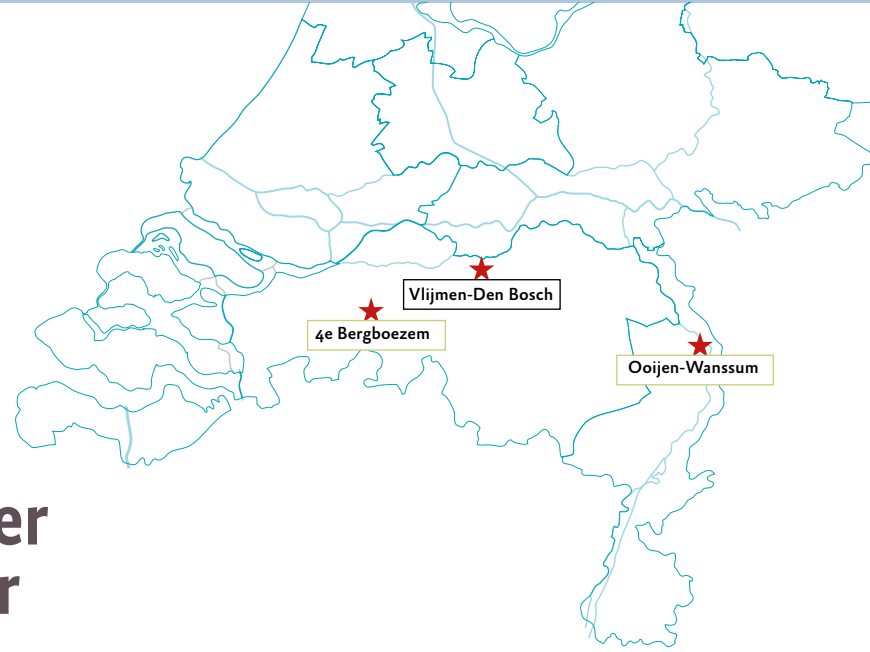
Een van de zuidelijke klimaatbuffers is Ooijen-Wanssum. Deze Klimaatbuffer is onderdeel van de grotere gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum langs de Maas in het Noorden van

Limburg. Het project draagt via rivierverruiming en het vergroten van de doorstroming bij maatgevende hoogwaterstanden bij aan een waterstandsdeling van 40cm bij de stad Venlo, stroomopwaarts op de Maas. Een oude Maasarm wordt weer aangesloten op het rivierbed door het weghalen van een kade die in 1996 is aangelegd om de rivier in toom te houden. Hiermee wordt gekozen voor een robuuster en natuurlijker systeem om weerstand te bieden aan klimaatverandering dan de 'technische oplossing' zoals die eind vorige eeuw is aangelegd en die juist een waterstandsverhogend effect stroomopwaarts had. In het klimaatbufferproject wordt 80 ha. heringericht om betere doorstroming van hoogwater te realiseren waarbij wordt rivierverruiming gecombineerd met natuurontwikkeling en het bieden van nieuwe recreatieve mogelijkheden. Als over een aantal jaar de kade langs de Maas is verwijderd,

Coalitie Natuurlijke Klimaatbuffers
De Vogelbescherming Nederland, ARK-natuurontwikkeling, Natuurmonumenten, de Waddenvereniging, het Wereldnatuurfonds, de 12Landschappen en Staatsbosbeheer werken samen om het concept klimaatbuffers te ontwikkelen, uit te dragen en te realiseren. De coalitie wil een meerwaarde creëren rond klimaatadaptatie in de vorm van klimaatbufferprojecten. Deze worden worden mede gefinancierd door het Ministerie van I&M. Met deze klimaatbuffers dragen de partners bij aan een mooier en klimaatbestendig Nederland met meer ruimte voor natuurlijke processen. Op dit moment zijn er zo'n 20 klimaatbufferprojecten in uitvoering verspreid over Nederland.
www.klimaatbuffers.nl

wordt de tien kilometer lange oude maasarm net als honderden jaren daarvoor opnieuw aangesloten op het rivierbed en kan dat weer extra bergingscapaciteit en doorstroming bieden.

Nieuwe hoogwatergeul in oude Maasarm Ooijen-Wanssum.

Klimaatbuffer Vlijmen-Den Bosch

Dit project tussen Vlijmen en Den Bosch van vijftien hectare is onderdeel van de aanpak van wateroverlast in en rond 's-Hertogenbosch zoals die onder aanvoering van het Waterschap Aa en Maas wordt opgepakt. Door koppeling van een verschillende landbouw-, recreatie- en natuurgebieden aan de westkant van 's-Hertogenbosch ontstaat in totaal een gebied van 750 hectare dat opvangcapaciteit biedt voor ruim zeven miljoen kubieke meter regenwater dat via de beken naar de stad wordt gevoerd. Dit project grijpt in 'aan het einde van de pijp', daar waar de stad het water uit de beken krijgt te verwerken. Het is in feite een 'by-pass' om de stad omdat er in de stad zelf geen ruimte meer is voor oplossingen. Belangrijk onderdeel daarbij is het passeren van de A59, nu een blokkade voor water en natuur. In het plangebied komen veel belangen bij elkaar en dit project in de stadsrand toont aan dat door combinatie van functies veel kan worden bereikt voor waterveiligheid, natuur, leefbaarheid, recreatie en aantrekkelijk wonen. Voor het beheer wordt samenwerking gezocht met lokale boeren en burgers waardoor de instandhouding en de

relatie met de cultuurhistorie van het gebied geborgd is. Tevens biedt de Klimaatbuffer daarmee een podium voor verbrede landbouw dicht bij de stad. Naast de ruimte die geboden wordt voor hoogwater in noodsituaties is de klimaatbuffer ook ingericht op het langer vasthouden van gebiedseigen water en wordt bij hevige neerslag een piekbelasting opgevangen. De oude overlaten rond Den Bosch worden deels weer in ere hersteld, nu echter niet als overloop voor de Maas maar om te worden gevuld vanuit de Brabantse beken.

Aanleg waterberging nabij Vlijmen

Klimaatbuffer Vierde Bergboezem bij Breda

Nadat er aan de Noordwestelijke kant van Breda in de afgelopen decennia al drie bergboezems waren gerealiseerd, kwam er eind 2008, een nieuwe bergboezem bij: de zogenoemde 'Vierde Bergboezem Breda'. Doel van dit samenwerkingsproject is de huidige overstromingskans voor de stad Breda van eens in de vijftig jaar terug te brengen naar eens in de honderd jaar. Door het Waterschap Brabantse Delta werd voorheen alleen hard gewerkt om "met veel maatregelen de gestelde norm te halen". Het gebied is nu integraal opgepakt en beslaat na afronding van het project zo'n 280 hectare. Het gebied moet ervoor gaan zorgen dat er drie miljoen kubieke meter water kan worden geborgen, maar het wordt meer dan alleen een bergboezem. In het gebied waar de Bergboezem gerealiseerd is, was al zo'n honderd hectare bestaande natuur aanwezig. Als het project gereed is, treffen we er een meestromende nevengeul aan, rietland, bloemrijke graslanden en vochtige schraalland. Het gebied is de missende schakel in een reeks natuurgebieden en biedt veel nieuwe mogelijkheden voor wandelen,

Groene rivier
Vlijmen -
Den Bosch

skaten en fietsen. Door de beoogde inrichting ontstaat straks een vrijwel aaneengesloten natuur- en recreatiegebied van maar liefst elfhonderd hectare tegen de stad; de inwoners van Breda krijgen er een fantastische achtertuin bij!

Vierde Bergboezem Breda

Juiste maatregel op de juiste plek

Bij deze drie voorbeelden wordt gebruik gemaakt van de natuurlijke context. Die bestaat uit een of meerdere rivierarmen (Ooijen-Wanssum), uit een historisch laag overstromingsgebied (4e Bergboezem) of een overstromingsvlakte/rivieroverlaat (Vlijmen-Den Bosch). Zeker als het om werken met water gaat, is het reliëf van een gebied een basis voor het zoeken naar oplossingen; water stroomt immers van hoog naar laag via de weg van de minste weerstand. Naast het bieden van ruimte aan water is water ook de motor voor het herstel van het natuurlijke systeem. Door het vasthouden van regen en kwelwater, zogenaamde sponswerking, wordt enerzijds dit goede water benut voor de ontwikkeling van natuur in deze gebieden en wordt anderzijds voorkomen dat dit water via versnelde afvoer richting rivier bijdraagt aan kwantiteitsproblemen op de plekken waar dit water samenkomt. Het verhaal van klimaatadaptatie is daarnaast het best te vertellen op de plek waar de gevolgen van de klimaatsverandering het beste merkbaar zijn of tot problemen leiden. De ligging van de Klimaatbuffers bij Breda en 's-Hertogenbosch zijn daar voorbeelden van.

Beheer-inclusief plannen

Uitgangspunt van klimaatadaptatie is dat de maatregelen die getroffen worden ook duurzaam in stand gehouden worden / blijven functioneren. Bij deze klimaatbuffers is dan ook bij de planvorming al rekening gehouden met het beheer na oplevering. Hierbij is het financiële aspect zeker van belang. In de drie genoemde projecten blijft bergingscapaciteit en doorstroming van belang. Dit vraagt om het voorkomen van opslag, bijvoorbeeld door graslandbeheer, en een inrichting die verlanding niet makkelijk maakt. Het vooraf regelen van beheer(budget) door meerjarige afkoop van beheer, ingebruik-

geving of een koppeling met compensatie (zoals in de 4e Bergboezem) maakt dat de instandhouding van natuur- en waterdoelen voor langere tijd is gewaarborgd. Daarnaast is er ook ruimte voor agrarisch natuurbeheer zodat ook agrariërs blijvend een boterham kunnen verdienen en het gebied in stand gehouden wordt.

Onderdeel van gebiedsontwikkeling

De klimaatbufferprojecten zijn vaak onderdeel van een aanpak of programma voor een groter gebied. Het door het Ministerie van I&M beschikbaar gestelde budget voor de klimaatbufferprojecten maakt het mogelijk om in de grotere gebiedsontwikkelingen bij te dragen, aan te vullen op lopende plannen en het gedachtegoed neer te zetten om zo geldstromen te bundelen en/of cofinanciering te organiseren.

In de 4e bergboezem wordt de realisatie van natuur als onderdeel van het waterbergingsgebied voor een groot deel (52 ha) gefinancierd door de inzet van de natuurcompensatie voor de aanleg van de HSL en verbreding van de A16 in het gebied. Aan de westkant van 's-Hertogenbosch draagt de klimaatbuffer bij aan een gecombineerd opgave voor waterberging, verbeterde ontsluiting, natuurontwikkeling (Natura 2000-gebied Moerputten Vlijmens ven), ontsnippering (ecopassage A59) en versterking van cultuurhistorische en recreatieve waarden in het gebied. De reactievering van de oude maasarm in Ooijen-Wanssum is onderdeel van een gebiedsontwikkeling van 2800 hectare, waarbij naast de reactivering van de oude maasarm, ook de aanleg van kades rond woonkernen, uiterwaardverlaging, een nieuwe rondweg en de bestrijding van verdroging in zijn opgenomen.

Door de snelheid waarmee de projecten gerealiseerd worden (binnen twee tot drie jaar van plan naar uitvoering) vormen de projecten vaak het eerste zichtbare resultaat van deze grote gebiedsontwikkelingen en dragen zo bij aan het draagvlak voor de te nemen maatregelen. De (bestuurlijke) urgentie komt voort uit het voorkomen van schade voor mensen. Het belang voor de ontwikkeling van natuurlijke klimaatbuffer is daarmee groter dan enkel het natuurbelang. Klimaatbuffers leveren meer ruimte op voor mens en natuur; een duurzame oplossing.<

Marcel Vermeulen,

m.vermeulen@staatsbosbeheer.nl

Beide auteurs werken als projectleiders bij

Staatsbosbeheer aan de genoemde klimaatbuffers.

De resultaten tot nu toe

Op 1 november is door de landelijke coalitie de Tussenrapportage Klimaatbuffers aangeboden aan deltacommissaris Wim Kuijken. 'Kennissen en kansen – Tussenrapportage 2010-2012' geeft een overzicht van de resultaten die de afgelopen drie jaar zijn behaald in het klimaatbufferprogramma. Daarnaast is een belangrijk onderdeel van de tussenrapportage de kennisinventarisatie en een kosten-baten analyse.

Meer weten over de landelijke coalitie, de tussenrapportage of de klimaatbufferprojecten ga naar de site www.klimaatbuffers.nl of www.staatsbosbeheer.nl/klimaat